

Arbeids- og sosialdepartementet

Høringsuttalelse til NOU 2019: 7 Arbeid og inntektssikring og NOU 2021: 2 Kompetanse, aktivitet og inntektssikring

Ref.: 21/514

Det vises til departementets NOU 2019: 7, NOU 2021: 1 og høringsbrev.

Reforms syn på utkastet:

Tross gode intensjoner, preges Sysselsettingsutvalgets utredninger av en forbausende mangel på likestillingsperspektiver. Utvalget har i liten grad har vektlagt diskriminering som årsak til lav sysselsetting blant grupper av befolkningen. Kjønnsdimensjonen er stort sett fraværende, og det gjelder i særlig grad for menn. Vi er særlig forundret over at utvalget ikke interesserer seg for Norges kanskje aller største likestillingsutfordring – det sterkt kjønnsdelte utdannings- og arbeidsmarkedet, og dettes betydning for framtidens sysselsetting i Norge.

Reform – ressursenter for menn driver hjelpetilbud for menn i vanskelige livssituasjoner, samler inn og formidler kunnskap om gutter og menn, og er en pådriver for et mannsperspektiv i likestillingspolitikken. Reform er en privat og uavhengig stiftelse som mottar grunnfinansiering fra staten.

Innledende kommentar

Det er mye positivt å si om intensjonen bak utredningene fra Sysselsettingsutvalget. Det er hevet over tvil at sikring av en høy grad av sysselsetting er en forutsetning for et mest mulig likestilt og godt samfunn, og en fungerende velferdsstat også i framtidens Norge. Vi vil gjerne gi vår støtte til utvalgets sterke forsvar for den nordiske modellen, som en forutsetning for fortsatt høy sysselsetting og et velfungerende samfunn.

Med dette som utgangspunkt, påpeker Reform – ressursenter for menn noen særlige svakheter i utvalgets arbeid, knyttet til likestilling.

Som et nasjonalt likestillingscenter vet vi at svak sysselsetting, arbeidsledighet og langvarig mottak av trygdeytelser ofte henger sammen med diskriminering på bakgrunn av enten kjønn, funksjonsevne, etnisitet, seksuell orientering, alder og omsorgsbyrde, eller en kombinasjon av disse grunnlagene. Utvalget har i liten grad vektlagt diskriminering som årsak til lav sysselsetting blant grupper av befolkningen. Dette ser ut til å gjelde uavhengig av grunnlag det diskrimineres på, slik at for

eksempel erfaringer med funksjonsnedsettelse og arbeidslivsdiskriminering i liten grad er berørt.

Når det gjelder diskriminering på grunnlag av kjønn, som på ulike områder åpenbart er en virksom faktor for utestengelse fra arbeidslivet, er dette med noen unntak fraværende. Menns særegne utfordringer er ikke problematisert. Vi finner dette bekymringsfullt.

Vi legger til at vi reagerer på at Reform - ressursenter for menn heller ikke er inkludert som høringsinstans til denne høringen, og derfor ikke mottok noen invitasjon til å skrive høringssvar. Utvalget av organisasjoner som er invitert kan virke tilfeldig, men vi legger merke til at ingen av landets fire likestillingssentre (blant dem Reform) er inkludert. Som påpekt, har likestilling en klar relevans for sysselsetting. Vi ber derfor om at Arbeids- og sosialdepartementet inkluderer Reform og andre likestillingsmiljøer som høringsinstans til framtidige høringsprosesser med sysselsetting som tema.

Kommentarer til deltid og heltidskultur

Utvalget peker på at familiepolitikken bør fortsette å legge til rette for en heltidskultur blant kvinner, blant annet gjennom barnehageplasser, åpningstider og redusert foreldrebetaling. Utvalget har likevel ikke tatt i betraktning hvordan omsorg fordeles ulikt mellom kvinner og menn, som når det gjelder menns lavere uttak av foreldrepermisjon, og kvinners overrepresentasjon i uttak av ulønnet permisjon etter foreldrepermisjonens slutt.

Vi vet at det for mange menn er vanskelig å ta ut sin lovbestemte del av foreldrepermisjonen. Det er særlig mange hindre for fedre til å kunne benytte seg av den tredjedelen som er til fri fordeling mellom foreldrene. Dette henger dels sammen med hindringer på arbeidsplassen, som vi kommer tilbake til. Dels henger menns utfordringer med å kunne være til stede i barnas liv mens de er små, også sammen med en fortsatt sterk samfunnsmessig presumpsjon om at det er mødre som er, eller skal være, primære omsorgsgivere. Dette eksisterer ikke minst som forventning innad i familiene, der press både fra storfamilien og fra mødre selv kan gjøre det svært vanskelig for menn å gå inn i en reelt likedelt foreldrerolle.

En del menn står også i et dobbelt press på å ta ut minst mulig permisjon, både fra arbeid og i familien. Som følge av det sterkt kjønnsdelte arbeidsmarkedet i Norge, arbeider mange menn innen bransjer med turnuser som legger sterke begrensninger på hva slags jobb og stillingsprosent hans partner kan ha. Yrker med stor overrepresentasjon av mannlige ansatte har ikke sjelden en arbeidstid som nærmest forutsetter at en eventuell partner er den som må ta seg av henting og levering i barnehage, være hjemme med syke barn, følge opp syke foreldre og svigerforeldre og andre omsorgsoppgaver i hjemmet. En slik kultur stiller også sterke forventninger til at kvinner skal ta mesteparten av foreldrepermisjonen, uavhengig av om dette er et ønske fra kvinnene selv, eller fra deres partnere. Disse tvinges derfor ofte jobbe til å deltid for å få familielivet til å fungere.

Eksempler på mannsdominerte bransjer der press mot en bedre balanse mellom hjem og familie er særlig strekt, er deler av industri og produksjon, lagerbransjen, olje- og energi, byggebransjen, transportbransjen samt operativt arbeid i Forsvaret og i politiet. I disse bransjene er det heller ikke noen kultur for å arbeide deltid, på tross av at mye av arbeidet foregår i turnus, i likhet med i helse- og omsorgssektoren (der deltid er et utbredt fenomen). Mangel på tilrettelegging og omgjøring av turnuser, og svak vilje til å fremme menns omsorgsarbeid i disse sektorene gjør det derfor nødvendig for partner å arbeide deltid dersom omsorgsbyrden blir stor.

For å få bukt med deltidskulturen, bør det derfor gjøres et helhetlig og strategisk arbeid for å fremme og legge til rette for menns omsorg for barn og familie. Dette er et perspektiv som dessverre er helt fraværende i denne utredningen.

Kjønnsdelt arbeidsmarked og utdanningsvalg

Videre er det hevet over tvil at det allerede omtalte og sterkt kjønnsdelte arbeidsmarkedet i Norge representerer en særegen, strukturell utfordring som må tas tak i, dersom skjevfordelingen i omsorgsoppgaver mellom kvinner og menn skal kunne endres. Det er bemerkelsesverdig at dette ikke i særlig grad ser ut til å ha opptatt Sysselsettingsutvalget, som når det gjelder «kjønnete» utfordringer i arbeidslivet har begrenset seg til å drøfte deltidsproblematikken.

Som vi har påvist, er det i realiteten umulig å diskutere heltid-/deltidskultur, uten samtidig å problematisere det svært fasttømrete mønsteret for hva og hvem som kvalifiserer for kvinne- og mannsyrker i Norge. Selv om vi har sett en bedring på dette feltet de siste tiårene, går utviklingen svært sakte, og på noen områder (som når det gjelder ansatte som lærere i barneskolen) er det tendenser til at en tidligere positiv utvikling nå reverseres.

Når det gjelder de kjønnsdelte utdanningsvalgene unge i Norge fortsatt gjør, tyder utviklingen på at menn i større grad enn kvinner velger kjønnsstradisjonelt, og derfor også kan komme til å stå dårligere rustet til å møte framtidens utfordringer på arbeidsmarkedet. Dette har klar sammenheng med et fasttømret og *betydelig trangere handlingsrom for gutter*, fra oppvekst til voksenlivet. Det er nødvendig med et langt sterkere fokus på å endre gutters forutsetninger for andre valg i yrkeslivet enn hittil, fra barnsben av.

Slike forhold virker fremmede for Sysselsettingsutvalget, som derfor på mange måter ender opp med å skrape i overflaten av et langt dypere og mer strukturelt, samfunnsmessig problem. Utvalget kunne med fordel ha trukket veksler på blant annet UngIDag-utvalgets utredning fra 2020.

Kjønn og uførhet

Blant menn i alderen 18 til 24 er det en høyere prosent uføretrygdete enn blant kvinner i samme aldersgruppe. Dette har blant annet sammenheng med frafall fra videregående opplæring, der gutter er sterkt overrepresentert. Spørsmålet er grundig utredet av Stoltenbergutvalget i 2019.

Syssetningsutvalget peker riktignok på at det er klart flere menn enn kvinner som bruker lengre tid på å gjennomføre videregående opplæring, både på studieforbereidende og yrkesfag, og skriver: «En viktig årsak til frafallet i yrkesfaglige utdanningsprogrammer er mangel på læreplasser. Ifølge tall fra Utdanningsdirektoratet hadde 78 prosent av de som hadde søkt om læreplass, fått en godkjent lærekontrakt ved utgangen av 2019. Det betyr at drøyt 6 000 elever ikke fikk læreplass.»

Dette er en viktig påpekning, som vel og merke må settes i sammenheng med at elever som skal ut i lære har et formelt *krav* på lærlingplass. Fordi gutter og menn lenge har dominert yrkesfagutdanning på videregående skoler, anser Reform situasjonen for lærlinger som et alvorlig likestillingsproblem. Lang tid utenfor arbeid, utdanning eller andre former for aktivitet har en klart negativ effekt på fysisk og psykisk helse, og dermed også på muligheten og sannsynligheten for å skaffe seg betalt arbeid i framtiden. Psykiske lidelser er også den vanligste årsaken til uførhet i ung alder blant menn.

Reform mener tiltak bør settes inn for å forbedre situasjonen for unge lærlinger. Vi støtter forslag fra Liedutvalget om å endre dagens rett på tre år i videregående opplæring, til å bli en rett til å få opplæring til man har fullført videregående opplæring, uavhengig av alder. At det både er elever som ikke får læreplass og samtidig mange bedrifter som ikke får tak i lærlinger, kan også tyde på at matchingprosessen i dag ikke fungerer godt nok, og at man bør se på tiltak for å bedre denne.

Samtidig understreker vi at vi savner en konkret plan for å sikre at gruppen av unge gutter og menn som står i fare for å falle ut av videregående opplæring får fullført sin utdanning og komme ut i arbeidslivet. Norske gutter presterer lavere i PISA-undersøkelsene enn norske jenter gjør, og kjønnsforskjellen i Norge er blant de største i OECD. I Norge har sysselsettingen også falt mest for unge, og for menn i alderen 25 til 54 år. Som utvalget også påpeker, er andelen sysselsatte menn i de mest arbeidsføre aldersgruppene i Norge nå lavere enn i mange land vi ønsker å sammenligne oss med.

Reform savner et kjønnsperspektiv i utvalgets utredning, et kjønnsperspektiv som også omfatter gutter og menn, og vi savner tiltak som i større grad har unge gutter og menn som målgruppe.

Vi bidrar gjerne med ytterligere innspill, dersom departementet ønsker dette.

Oslo, 17. juni 2021

Are Saastad /s/
daglig leder

Danel Hammer
rådgiver/saksbehandler

Litteratur

NOU 2019:19 Jenterom, gutterom og mulighetsrom. Likestillingsutfordringer blant barn og unge

NOU 2019: 3 Nye sjanser – bedre læring. Kjønnforskjeller i skoleprestasjoner og utdanningsløp